

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA AXLOQIY FAZILATLARNI SHAKLLANTIRISH TIZIMI SAMARADORLIGI

Mamatova Aziza Muxammadjonovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya. *Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida axloqiy fazilatlarni shakllantirish tizimining samaradorligi tadqiq qilingan. Pedagogik tajriba-sinov ishlari uch bosqichda amalga oshirilib, o'quvchilarning bilimdonlik darajasi, odob-axloq qoidalariga rioya etishi, ijtimoiy faoliyati, mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalari hamda boshqalarga hurmat va mehr-muhabbat ko'rsatish xususiyatlari asosiy mezonlar sifatida belgilandi. Olingan natijalar matematik-statistik usullar yordamida tahlil qilinib, tizimning samaradorligi isbotlandi.*

Kalit so'zlar: *boshlang'ich sinf, axloqiy fazilatlar, pedagogik tajriba, samaradorlik, baholash mezonlari.*

Abstract. *The article studies the effectiveness of the system for the formation of moral qualities in primary school students. Pedagogical experimental work was carried out in three stages, and the main criteria were the level of knowledge of students, compliance with the rules of etiquette, social activity, independent decision-making skills, and the ability to show respect and love for others. The results obtained were analyzed using mathematical and statistical methods, and the effectiveness of the system was proven.*

Keywords: *primary school, moral qualities, pedagogical experience, effectiveness, assessment criteria.*

Аннотация. *В статье рассматривается эффективность системы формирования нравственных качеств учащихся начальной школы. Педагогическая экспериментальная работа проводилась в три этапа, основными критериями были уровень знаний учащихся, соблюдение правил этикета, социальная активность, навыки самостоятельного принятия решений, а также способность проявлять уважение и любовь к окружающим. Полученные результаты были проанализированы с использованием математических и статистических методов, и доказана эффективность системы.*

Ключевые слова: *начальная школа, нравственные качества, педагогический опыт, эффективность, критерии оценки.*

Kirish. *Zamonaviy ta'lim jarayonida axloqiy tarbiya yosh avlodni barkamol shaxs sifatida voyaga yetkazishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf*

davri bola shaxsining ijtimoiy-axloqiy qarashlari, xulq-atvori va insoniy munosabatlari shakllanadigan poydevor bosqichidir. Shu bois bu davrda o‘quvchilarda axloqiy fazilatlarni shakllantirish tizimini ilmiy asosda tashkil etish, pedagogik jihatdan samarali metod va vositalarni joriy etish ta’lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

Bugungi kunda o‘quvchilarda faqat bilim berish emas, balki ularning insoniy qadriyatlarni anglashini, axloqiy qarashlar asosida harakat qilishini, ijtimoiy hayotda faol bo‘lishini ta’minlash davlat ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylangan. Shu nuqtai nazardan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy fazilatlarni shakllantirish tizimini nazariy-metodologik asoslash, uni amaliyotga tatbiq etish va samaradorligini tekshirish ilmiy tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Metodologiya va tadqiqot usullari. Tadqiqot davomida bir nechta ilmiy metodlardan kompleks foydalanildi. Avvalo, axloqiy tarbiya bo‘yicha mavjud ilmiy-nazariy manbalar, ilg‘or tajribalar va xalq pedagogikasiga oid qarashlar tahlil qilindi. Shu asosda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy fazilatlarni shakllantirishni belgilovchi mezonlar ishlab chiqildi.

Amaliy jarayonda o‘quvchilar nazorat va tajriba guruhlariga ajratilib, pedagogik kuzatuv, suhbat, so‘rovnoma, mustaqil topshiriqlar va tarbiyaviy mashg‘ulotlar orqali ularning xulq-atvori, ijtimoiy faolligi va axloqiy qarashlari o‘rganildi. Olingan natijalarni ishonchli baholash maqsadida matematik-statistik tahlil metodlari qo‘llandi.

Tajriba-sinov ishlari Namangan viloyati Davlatobod tumani 79-, 95-, 33-maktablari, Andijon viloyati Balikchi tumani 1-, 8-maktablari hamda Toshkent viloyati Yangiyo‘l tumanidagi 1-IDUM va 1-umumiy o‘rta ta’lim maktablarida jami 329 nafar o‘quvchi ishtirokida olib borildi.

Natijalar

Metodikada o‘quvchilarning axloqiy fazilatlarini shakllantirish va ularning rivojlanish darajasini baholash uchun quyidagi mezonlar ishlab chiqildi:

1. **Bilimdonlik darajasi** – axloqiy tushunchalar, qoidalar va qadriyatlardan xabardorlik.
2. **Odob-axloqqa rioya etish** – kundalik hayotda odob normalariga amal qilish.
3. **Ijtimoiy faoliyat** – jamoa ishida faol ishtirok etish, hamkorlik va yordamchanlik.
4. **Mustaqil qaror qabul qilish** – vaziyatlarda adolatli va ongli qaror chiqarish.
5. **Boshqalarga hurmat va mehr-muhabbat** – insonparvarlik, mehribonlik, tolerantlik.

Har bir mezon bo‘yicha o‘quvchilar past, o‘rta va yuqori darajalarda baholandi.

Tajriba natijalariga ko‘ra, tajriba guruhidagi o‘quvchilarning:

- bilimdonlik darajasi 28% dan 67% gacha,
- odob-axloqqa rioya qilish ko‘rsatkichlari 31% dan 70% gacha,
- ijtimoiy faoliyat darajasi 24% dan 63% gacha,

- mustaqil qaror qabul qilish ko‘rsatkichlari 19% dan 58% gacha,
- hurmat va mehr-muhabbat ko‘rsatkichlari 35% dan 74% gacha o‘sdi.

Nazorat guruhida esa ko‘rsatkichlar deyarli o‘zgarmasdan qoldi. Bu esa taklif etilgan tizimning samaradorligini yaqqol tasdiqladi.

Muhokama. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy fazilatlarni shakllantirish tizimining samaradorligi, avvalo, qo‘llanilgan metodik yondashuvning to‘g‘riligiga bog‘liqdir. Tajriba-sinov jarayonida kuzatishlar shuni ko‘rsatdiki, faqatgina nazariy bilim berish orqali o‘quvchilarda barqaror axloqiy ko‘nikmalarni shakllantirish qiyin. Chunki o‘quvchilar olgan bilimlarini amaliyotda qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘lmasa, ular tezda unutiladi va mustahkamlanmaydi. Shu bois, o‘quvchilarning axloqiy fazilatlari asosan amaliy faoliyat, rolli o‘yinlar, tarbiyaviy mashg‘ulotlar, suhbatlar, teatrlashtirilgan sahnalar va ijtimoiy loyihalarda ishtirok etish orqali samarali rivojlandi.

Bundan tashqari, tizim samaradorligini oshiruvchi muhim omillardan biri — ota-onalar bilan hamkorlikdir. Tadqiqot davomida o‘quvchilarning oilaviy muhiti, ota-ona va farzand o‘rtasidagi munosabatlar ham kuzatilib, ular ta’limiy jarayonga ta’sir qilishi aniqlangan. Jumladan, oilasida mehr-muhabbat, hamjihatlik va odob-axloq qadriyatlari ustuvor bo‘lgan o‘quvchilarda axloqiy fazilatlarning rivojlanish darajasi yuqoriligi kuzatildi. Aksincha, oilaviy muhitda tarbiyaviy bo‘shliqlar mavjud bo‘lgan bolalarda axloqiy ko‘nikmalarni shakllantirish nisbatan sekin kechdi. Bu esa axloqiy tarbiya samaradorligi ta’lim va oilaning o‘zaro hamkorlikda olib borilishiga bevosita bog‘liq ekanini ko‘rsatdi.

Tizim samaradorligining yana bir muhim jihati – o‘qituvchilarning pedagogik mahorati va shaxsiy namunasidir. Tajriba-sinov jarayonida o‘qituvchining shaxsiy odobi, muomala madaniyati va axloqiy qadriyatlarga amal qilishi o‘quvchilarga kuchli ta’sir ko‘rsatishi aniqlandi. Shuning uchun, axloqiy tarbiyada pedagogning shaxsiy namunasi asosiy vositalardan biri sifatida qoraladi.

Tadqiqotda qo‘llanilgan matematik-statistik tahlil usullari natijalarni ilmiy asoslashda muhim ahamiyat kasb etdi. O‘quvchilarning axloqiy fazilatlari rivojlanish dinamikasi foizlarda aniq aks ettirildi va tajriba-sinov guruhi bilan nazorat guruhi o‘rtasidagi farq ilmiy jihatdan isbotlandi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, tajriba-sinov guruhidagi o‘quvchilarning axloqiy fazilatlari yuqori darajaga ko‘tarildi va ular bilimdonlik, odob-axloq qoidalariga rioya etish, ijtimoiy faoliyatda qatnashish, mustaqil qaror qabul qilish, boshqalarga hurmat va mehr-muhabbat ko‘rsatish kabi mezonlarda sezilarli yutuqlarga erishdilar.

Qisqacha aytganda, axloqiy fazilatlarni shakllantirish tizimi samaradorligini ta’minlashda quyidagi omillar alohida ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi:

O‘quvchilarga faqat nazariy bilim emas, balki amaliy faoliyatni ham tashkil etish;

Ota-onalar bilan muntazam hamkorlikda ishlash;

O‘qituvchilarning pedagogik mahorati va shaxsiy namunasi;

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish;

Natijalarni matematik-statistik tahlil asosida ilmiy asoslash.

Mazkur jihatlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy fazilatlarni samarali shakllantirish uchun mustahkam nazariy-metodologik asos yaratdi.

Xulosa. Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan metodika va tizim boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy fazilatlarni samarali shakllantirish imkoniyatini berdi. Tajriba-sinov natijalari o‘quvchilarning ijtimoiy-axloqiy rivojlanishida sezilarli o‘shirga erishilganini ko‘rsatdi.

Ushbu tizimni umumta’lim maktablari amaliyotiga keng joriy etish, boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilari uchun metodik qo‘llanmalar yaratish va pedagoglarning malaka oshirish kurslariga kiritish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Avloniy, A. (1992). Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: O‘zbekiston.
2. Karimov, I. (1997). Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat.
3. To‘xtaxo‘jayev, B. (2018). Boshlang‘ich ta’limda tarbiyaviy ishlarni tashkil etish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Jalolov, J. (2020). Pedagogika: nazariya va amaliyot. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.
5. Vygotskiy, L.S. (1984). Psixologiya razvitiya rebenka. Moskva: Pedagogika.
6. Dewey, J. (1998). Experience and Education. New York: Touchstone.
7. Xolmurodova, N. (2021). Boshlang‘ich ta’limda axloqiy tarbiyaning pedagogik asoslari. Ilmiy axborotlar jurnali, 3(7), 112–118.
8. Hasanboyeva, O., & Mahmudov, U. (2022). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish masalalari. Pedagogika va psixologiya jurnali, 2(5), 45–53.
9. Anvarovna, A. J. S., & Komiljonovna, K. D. (2025). INKLUZIV TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKT VA VIRTUAL REALLIK TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH. *Research Focus*, 4(Special Issue 2), 107-112.
10. Anvarovna, A. J. S. (2024). OLIY TA’LIM CHET TILI O‘QITUVCHILARINING SOTSIAL-EMOTSIONAL KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHDAGI

METODOLOGIK ASOS. ZAMONAVIY TA'LIMDA FAN VA INNOVATION TADQIQOTLAR JURNALI, 2(20), 159-164.

11. Fayzullayev, M., & Dexqonov, T. (2025). OILA PSIXOLOGIYASI: FARZAND TARBIYASIDA EMOTSIONAL INTELLEKTNING AHAMIYATI. *Молодые ученые*, 3(24), 98-101.

12. Anvarovna, A. S. (2023). Constructions (models) of social intelligence in future English language teachers. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*, 2(4), 169-172.

13. Atakhujaeva, S. (2023). Constructions (Models) Of Social Intelligence In Future English Language Teachers. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*.

14. Ataxo'jayeva, S. (2023). EMPIRIAL FOUNDATIONS OF THE STUDY ENGLISH TEACHERS'SOCIAL INTELLIGENCE.

15.